Kritiska kultur- och naturarvsstudier

Rapport från Association of Critical Heritage Studies Inaugural Conference: Re/theorising Heritage, Göteborg, Sverige, 5–8 Juni 2012

ANNA SAMUELSSON*

Title: Report from the Association of Critical Heritage Studies Inaugural Conference: Re/theorising Heritage, Göteborg/Gothenburg, Sweden on 5–8 June 2012.

Abstract: *The inaugural conference of The Association of Critical Heritage Studies, on the theme of re-theorising heritage studies, took place in Gothenburg, Sweden in June 2012. It aimed to start interdisciplinary conversations that will serve to develop relevant theory across national borders and move away from the conventional understanding of heritage as objectively given places, objects and traditions. Instead heritage is to be regarded as something created in the interaction between different interests and power relations. This perspective was relatively consistent throughout the conference, where a wide range of topics were presented in more than 400 different papers. Concepts such as representation, "the other" and post-colonialism reflected the development of theory in this field over recent years, while considerations of relational ontology, body, affect and connection-seeking theorising were a signal of the development to come.*

Key words: Critical heritage studies, constructivism, dualisms, nationalism, gender, landscape, post-colonialism, relationality, non-representational theory, hybrid forums.

Den 5–8 juni 2012 var det stor invigningskonferens för *Association for Critical Heritage Studies*, organiserad av Kulturarvsseminariet vid Göteborgs universitet i samarbete med *The International Journal of Heritage Studies* (IJHS). Över 400 papers presenterades i 84 parallella sessioner, paneler och workshops, med namn som *Theorising Critical Heritage Studies*; *Solid Cities, Liquid Heritage*; *When 'the Rest' enters 'the West': Heritage in a Postcolo-*

nial Age; Heritage and the Politics of Affect.¹ Syftet med konferensen var att starta ett kritiskt reflekterande, teoriutvecklande samtal som går bortom den traditionella förståelsen av kulturarv. Bidragen uppmanades att teoretisera vad kritiska kulturarvsstudier är, och tvär- och mångvetenskapliga perspektiv efterfrågades. För att citera inbjudan:

Papers should encourage cross cutting thinking and

should not be afraid to try to theorise what heritage studies is and where it should go. They should be underpinned by an active move away from site- and artefact-based definitions of heritage in a traditional sense and should pursue instead a range of methodologies and questions aiming at interdisciplinarity stemming from social science, scholarly traditions, natural science, and also areas such as art and the performing arts.²

Organisationens manifest uttrycker en radikal hållning med betoning på kritik av nationalism, imperialism, kolonialism och kulturelitism:

Above all, we want you to critically engage with the proposition that heritage studies needs to be rebuilt from the ground up, which requires the 'ruthless criticism of everything existing'. Heritage is, as much as anything, a political act and we need to ask serious questions about the power relations that 'heritage' has all too often been invoked to sustain. Nationalism, imperialism, colonialism, cultural elitism, Western triumphalism, social exclusion based on class and ethnicity, and the fetishising of expert knowledge have all exerted strong influences on how heritage is used, defined and managed. We argue that a truly critical heritage studies will ask many uncomfortable questions of traditional ways of thinking about and doing heritage, and that the interests of the marginalised and excluded will be brought to the forefront when posing these questions.³

Syftet med denna kortrapport är inte att göra en heltäckande analys utan snarare att göra några nedslag i ett urval presentationer och förmedla några reflektioner. Urvalet av presentationer grundar sig i mina intresseområden som berör natur/kultur-dualismen, museologi, konstruktioner av kategorier som nation och kön samt förstås konferensens tema: teori och att våga teoretisera. Slutligen kom-

mer jag trots det begränsade urvalet våga mig på att söka besvara frågan om huruvida konferensen lyckades med sitt syfte.

HUVUDTALARE

Konferensens huvudtalare var Laurajane Smith, Australian National University, Mikela Lundahl, Göteborgs universitet, Sharon Macdonald, University of Manchester, Tom Selwyn, University of London och Valdimar Tryggvi Hafstein, Islands universitet. Sistnämnda ersatte Achille Mbembe, University of the Witwatersrand.

Kulturarvsvorskaren Laurajane Smith, nu gästforskare vid Kulturarvsseminariet i Göteborg och redaktör för ovan nämnda tidskrift, välkomnade oss och talade om behovet av en kritisk forskning och konferensen som startpunkt för organisationen och nätverket, som syftar till att underlätta tvärvetenskapligt, globalt samarbete. Idéhistorikern Mikela Lundahl problematiserade genom postkolonial teori klichén "att lära av historien". Genom en närläsning av citat från Hegel till Göran Persson exemplifierade hon textanalys som ett viktigt analysredskap. Antropologen och museologen Sharon Macdonald talade under rubriken *Will it soon be over?* utifrån historikern Gavriel Rosenfelds tankar om "omen" för framtiden: *Coming to terms with the past* (exempelvis det senaste världskriget och Förintelsen), *Post 9/11*, *End of identity politics*, *Memory as luxury*, *Waning of post-modernism* och *Crisis of overproduction*. Visst, menade Macdonald, kommer många sidor av postmodernismen att försvinna, men den utvecklas snarare med begrepp som intention och ansvar, aktör-nätverk-teori och *non-representational theory*, *con-vivial connections* och *connection-seeking theorizing*, fenomenologi, affekt, temporalitet,

maktrelationer och positioner. *Heritage studies* (jag skriver här det engelska begreppet eftersom "kulturarv" på svenska utesluter natur) ser hon som ibland något dubiöst, som om det fanns något essentiellt med självskrivet värde. En stor utmaning ser hon i rankingshysterin, både när det gäller vetenskap och museer.

Tom Selwyn, *School of Oriental and African Studies*, inledde med en hänvisning till ett temanummer av *International Journal of Heritage Studies* 2005, där Porter och Salazar definierade heritage som "feelings, understandings, emotions, a sense of self in the past" och konkreta manifestationer av detta (Porter & Salazar 2005). Valdimar Tr. Hafstein genomförde med exemplet den globalt (och kosmiskt) cirkulerade sången *El Condor Pasa* en dekonstruktion av föreställningar om det lokala originalet samt talade om approprieringen av symboler inom ett land och konstruktionen av ett nationellt kulturarv.

VAD ÄR KULTURARV?

Genomgående diskuterades under konferensen själva begreppet heritage/kulturarv. Tidigare har begreppet framför allt associerats med artefakter och en essentiell förståelse av något givet, något vi måste skydda, ofta kopplat till teknisk kunskap om konservering, men nu ses arvet mer som en produkt av förhandling; som konstruerat och komponerat i interaktion mellan olika aktörer och intressen, på ett globalt institutionellt plan stipulerat i Unesco:s konventioner, på ett nationellt av centrala kulturarvsmyndigheter (Jfr Federspiel 2012). Detta konstruktivistiska perspektiv var relativt genomgående under konferensen. Också klyftan mellan konservatorer i heritage-branschen och teoretiker vid universiteten diskuterades.

Leslie Witz noterade i sitt inlägg om museer i post-apartheidens Sydafrika i sessionen *Producing Heritage and Identities in Museums*, att begreppet heritage inte nämdes en enda gång vid konferensen *Myths, Monuments and Museums* 1992, förutom av de gamla, kulturhistoriska museerna. Tidigare kopplades begreppet till konservatorsyrket och till konservativ ideologi men börjar nu dyka upp i fler och fler sammanhang, vilket leder till reflektion över skapandet av kategorier och hur dessa sätter ramar för vårt tänkande.

KRITIK OCH POLITIK VID NATIONELLA MUSEER

Första dagen följde jag sessionen *Critical Research and the Quest for Policy Relevance: the Case of National Museums*, där historikern Peter Aronsson talade om processerna kring det EU-finansierade projektet *Eunamus (European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen)*.⁴ Projektet beskrevs som en produkt av förhandlingar mellan olika sfärer och logiker, inte minst spänningen i kraven från anslagsgivaren att vara användbar/nyttig versus att vara kritiskt reflekterande. Katty Anund Hauptman, forskare och projektledare vid Historiska museet, Stockholm, talade om genus på museer utifrån museets tvååriga regeringsuppdrag att "utveckla nya metoder för mer jämställd representation i samlingar och utställningar med det långsiktiga målet att jämställdhetsfrågorna ska integreras mer i museernas verksamhet". Projektet valde ett genus/queer-perspektiv snarare än ett jämställdhetsperspektiv och har bland annat dragit slutsatsen att museerna sällan arbetar med ett integrerat sådant. Vad som framför allt efterfrågas av museerna är utbildning.⁵ Vid sessionen *Theorizing Gender in Heritage studies* under ledning av Wera Grahm,

124 forskare vid Norsk institutt for kulturminneforskning, presenterade även Malin Grundberg från Historiska museet sin forskning om Historiska museets utställningshistoria när det gäller "kvinnohistoria" (som riskerar bli essentialiserande) versus genusintegration samt möjligheter och begränsningar med båda. Vilken slags "kvinnohistoria" har producerats från museets öppnande 1866 och hur har denna ändrats? En av Grundbergs viktiga poänger är att genusperspektiv måste inbegripa konstruktioner av både maskulinitet och femininitet samt maktrelationer utöver dessa kategorier.

Jacob Ingeman Parby, intendent vid Köpenhamns museum och doktorand vid Roskilde universitet, talade om stadsmuseer som platser där nationella identiteter kan dekonstrueras, med exempel från den pågående utställningen *Becoming a Copenhagener* (öppnad 2010), där migrationen ställs i fokus. Historiskt har migration och mobilitet snarare varit norm än undantag. "Most Copenhagernes are not born in Copenhagen." Den efterföljande diskussionen handlade bland annat om nödvändigheten av utställningar om globalisering och migration samt om risken med "minoritets"-museer för olika grupper, vilket får mig att tänka på en kommentar från en bekant i Aarhus: "Är inte Kvindemuseet [i Aarhus] mest för kvinnor?"

BIOKULTURELLA LANDSKAP

Sessionen *Heritage Landscapes: Integrated Approaches* sökte överskrida natur/kultur-dikotomin i relation till landskapsvård. Uppdelningen naturlandskap/kulturlandskap har ofta inneburit en institutionell, disciplinär struktur som försvårar att behandla landskapet som helhet. Anna Tengberg, Susanne Fredholm,

Ingegärd Eliasson, Igor Knez, Katarina Saltzman och Ola Wetterberg vid Institutionen för kulturvård vid naturvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet, lanserade begreppet *cultural ecosystem services* (provided by landscapes) och Susan McIntyre-Tamwoy, James Cook University, och Kristal Buckley, Deakin University, Australien, lanserade *bio cultural diversity*. Båda vill integrera kulturella värderingar av natur/landskap i beräkningarna av s.k. ekosystemtjänster (tidigare dominerat av naturvetenskapliga och ekonomiska paradigmen) och i utvärderingar av landskap. Sistnämnda paper betonade även marginaliserade grupper, t.ex. ursprungsbefolkningars, värderingar, medan det förstnämnda betonade presentationen av en konkret tvärvetenskaplig modell för utvärdering av miljö- och kulturella värden och dess interaktion i relation till internationella konventioner. Melissa F. Baird, postdoktor vid Stanford Archaeology Center and Woods Institute for the Environment, såg *critical heritage studies* som en nyckel till att överskrida dualismen natur/kultur och till beslutsfattande när det gäller miljö. Här är det intressant att "heritage" på engelska i grunden är ett icke-dualistiskt begrepp, medan det på de skandinaviska språken knappast går att använda begreppet "arv" utan dikotomt prefix.

ATT TEORETISERA KRITISKA KULTURARVS-STUDIER

Under onsdagen följde jag sessionen *Theorizing Critical Heritage Studies* under ledning av Rodney Harrison, The Open University, Storbritannien. Steve Watson och Emma Watterton, York St. John University respektive University of Western Sydney, presenterade *New Sources for Heritage Studies: Affect and the Non-representational Paradigm*. De domine-

rande teorierna om representation börjar nu ifrågasättas och ersättas av begrepp som praktik och process: vad representationerna gör, samt kroppar, platser och sinnen bakom diskurserna. Presentationen flödade av begrepp som *actor-network theory*, *politics of affect*, *relational perspectives*, *more-than-human world*, *phenomenology*, *experience*, *atmosphere*, *pre-cognitive*, *feelings and emotions*. Författarna ville därutöver föreslå en *critical imagination*.

Presentationen speglade en viktig vändning inom allmän kulturteori, som också berördes av Sharon Macdonald. Min undran är här om inte prefixet "non-" i *non-representational* återskapar en klassisk dikotomi mellan representation och innehåll, förnuft och känsla, ande och materia (*mind and matter*). Donna Haraways begrepp *materialsemiotic*, *biosocial*, *naturecultures* (2003) och (re)presentation är exempel på begrepp som söker komma undan dualismen, vilket nämndes i undertecknads inlägg *The Natureculture of Critical Heritage Studies* sist på dagen. Här problematiserade jag dualismen natur/kultur i museologi- och kulturarvsvetenskap genom teori och exempel i relation till genus- och miljö/hållbar utveckling samt diskuterade museet som potentiell arena för reflexiva, subpolitiska samtal mellan vetenskap, allmänhet och politik.

Sessionsledaren Rodney Harrissons presentation, *Dialogical Heritage in Theory and Practice*, pekade på arv som något dynamiskt som skapas i dialogisk process, och behovet av just *hybrid forums*. Unesco:s *Heritage Convention* är universell, men återskapar västerländska cartesianska dualismer. Vi måste ta "icke-moderna" världsbilder (exempelvis ameroindianska och australiska) på allvar, se dem som seriösa alternativ till västerländsk filosofi och ställa frågan vad ett "världsarv" i så fall kan vara/bli. Det gemensamma för många ur-

sprungsbefolkningars världsbilder, *actor-network-theory* och fysikern och vetenskapsteoretikern Karen Barads filosofi är enligt Harrison en relationell ontologi som utgår från relationer mellan jordens mångfald av arter och fenomen. En dialogisk modell för heritage innebär också andra modeller för deltagande och beslutsfattande: *Hybrid forums* är öppna platser där människor kan samlas och diskutera tekniska, politiska, miljömässiga och sociala frågor, i en samproduktion av vetenskap. Dessa fora kan ha formen av fokusgrupper, diskussionsgrupper etc. Ett kritiskt inlägg mot denna presentation var att vi inte ska "fetischera" "de Andras" filosofi; också delar av västerländsk filosofi, exempelvis Merleau-Ponty, innehåller relationellt tänkande.

Museet som arena var ett tema som kom upp även vid andra sessioner. Ciraj Rassool talade med exempel från Sydafrika om *critical public scholarship* och *critical citizenship*. Andrea Witcomb talade om museer som *dialogic spaces*; platser där man lyssnar till varandra, platser där man omtolkar gamla samlingar. I dessa diskussioner bör olika typer av kunskaper sättas i dialog med varandra, även *indigenous scholars* (Melissa Baird, Rodney Harrison).

ATT PRODUCERA ARV OCH IDENTITET I MUSEER

Torsdag eftermiddag tillbringade jag med sessionen *Producing Heritage and Identities in Museums* under ledning av Annie Clarke, University of Sydney. Chris Whitehead analyserade (med Rhiannon Mason och Susannah Eckersley) i sitt paper *Mapping Identities: Representations of Turkish Cultures in Museums* hur det turkiska konstrueras i museer i och utanför Turkiet. Projektet ingår i det EU-finansierade *MeLa: European Museums in an Age of*

126 *Migrations*⁶ vilket inbegriper flera projekt som undersöker betydelser av migration i museer. Projektet är intressant när det gäller utveckling av metod och analys. Modellen för en "museal kartografi", med utgångspunkt i museer och *plats*, kommer att offentliggöras på MeLa:s webbplats under höst/vinter 2012.

Mattias Bäckström, idéhistoria, Göteborgs universitet, presenterade en del ur sin nya avhandling om Nordiska museet och Skansen som "a socially reforming institution" med fallet vårfesterna under 1890-talet och den sociala kontrollen av de kvinnor från samhällets elit som förväntades delta i folkdräkt och verka som moraliska förebilder och symboler för nationen.

Staffan Lundén, Globala studier, Göteborgs universitet, talade i *Representing Loot: The Making of the Benin Bronzes at the British Museum* om betydelseförskjutningen rörande de berömda beninbronserna som 1897 blev brittiskt krigsbyte i en straffexpedition och som sedan såldes till en mängd olika samlare och museer i Europa, där de mestadels har presenterats som konst och inte som rov eller ceremoniella föremål och där inte heller den koloniala förvärvskontexten har beskrivits. Lundén analyserar British Museums argument för att behålla dem, men också hur brittisk identitet konstrueras i texterna. Anders Houlitz, teknik- och vetenskapshistoriker vid KTH, Stockholm, talade om polarmuseerna som "political and symbolic tools for claiming the Terra Nullius", med exemplen Frammuseet (Oslo), André museet (Gränna, Sverige) och Arktis- och Antarktis-museet (S:t Petersburg), som alla tillkom under 1930-talet långt efter "the heroic age of exploration", men som ändå vilar på tidsrelaterade narrativ och är fångar i dem: heroiska framstegs- och nederlagsberättelser med element som "kapplöpning", mas-

kulina stereotyper och ett nationellt och kolonialt paradigm som samtidigt representerar en förfluten "guldålder".

Rhiannon Mason, ledare för International Centre for Cultural and Heritage Studies (ICCHS), Newcastle University, och även hon del av ovan nämnda MeLa, talade om huruvida *postnationalismen* har påverkat museer i Europa och menade att flera museer försöker sträva åt det postnationella, men att det nationella paradigmat fortfarande är starkast, inte minst om vi ser till Östeuropa (vilket även noterats av Peter Aronsson och EuNaMus). Astrid Swenson, Brunel University, London, talade om ett närliggande område: *Heritage and Diversity in Europe*, och inledde med forntidsutställningen *Klart för avgång/In Transit* på Historiska museet, Stockholm, där genus, funktionshinder, mångfald och reflexivitet har integrerats på ett enligt henne förebildligt sätt. Detta var dock ett undantag bland nationella museer: liksom Jacob Ingeman Parby visade hon hur stadsmuseer förefaller ha bättre förutsättningar för att gå bortom nationella berättelser, med exemplet Museum of Londons *London, Sugar and Slavery*. Migration och globala samband berörs även i Tate Britains *Migrations: Journeys into British Art*. Swenson pekade senare i diskussionen dock på att det ofta är "dåliga" utställningar, "bad practice", som egentligen skapar debatt.

I konferensens slutskede försökte jag hoppa mellan olika sessioner: I *Professionalisation Processes in Cultural Heritage Work* talade Ellen Marie Sæthre-McGuirk om sociala media: å ena sidan med stora potentialer för offentligt deltagande i utställningsprocesser, men som å andra sidan kan bli en modern och trendig yta som egentligen inte förändrar något i grunden. Magdalena Hillström, som inom tidigare nämnda *Eunamus* forskar om museipolitik

från 1920 till idag, talade om museiideal och professionella kompetenser, med exemplet Skansen och Nordiska museet. Hon presenterade fyra olika typer av ideal som många museer dras mellan: Arkivet (föremålen i sig som källor till kunskap), Skolan, Teatern och Skatten. I sessionen *Postcolonial Heritage* talade bland andra Sarah Rodriguez om samisk identitet och postkolonialism som en neokolonial konstruktion, och Michael S. Falser genom exemplet Angkor Wat, Kambodja, om arvet som en konstruktion och produkt av förhandling.

Mitt övergripande intryck är att konferensen lyckades med sitt syfte att kritiskt teoretisera och problematisera kultur- och naturarv. Stickord som "den Andre", konstruktion, representation och postkolonialism signalerade de senaste decenniernas teoribildning, medan *non-representational theory*, relationalitet, affekt, känslor, sinnen och kropp signalerade en motreaktion. Återkommande begrepp var även migration och globalisering. Många, ja de flesta, spännande titlar var man förstas tvungen att lämna ohörda, men de lovade en djup och bredd i fältet. Stundtals var dock förståelsen av "kritisk" i relation till exempelvis reflekterande, dekonstruerande eller problematiserande något luddig. Nästa konferens arrangeras i Canberra, Australien, 2014 och slutdiskussionens auditorium inbjöds att anmäla intresse för värdskap 2016. En konferensrapport kommer att publiceras i tidskriften *International Journal of Heritage Studies*. I slutdiskussionen tog Göteborgs universitet och Kulturarvsseminariet på sig ansvaret för att upprätta en medlemsportal för *The Association for Critical Heritage Studies*.

NOTER

1. Se fullständig lista på konferensens hemsida

http://www.science.gu.se/english/research/prominent-research-environments/areas-of-strength/Heritage_Studies/news_events/achs/sessions/ (2012-07-31).

2. http://www.science.gu.se/english/research/prominent-research-environments/areas-of-strength/Heritage_Studies/news_events/achs/about-the-conference/ (2012-07-31).
3. <http://archanth.anu.edu.au/heritage-museum-studies/association-critical-heritage-studies> (2012-07-31).
4. European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen (Eunamus): <http://eunamus.eu/> (2012-07-31).
5. Läs mer om JÄMUS arbete och rapporten *Genusperspektiv i museer – en omvärldsbevakning* på <http://www.historiska.se/misc/Arbetsgruppen-JAMUS/> (2012-07-31).
6. European Museums in an Age of Migrations (Mela): <http://www.mela-project.eu/> (2012-07-31).

LITTERATUR

- Federspiel, Beate Knuth: "Kulturarv – et begrep til forhandling." *Nordisk Museologi*. Nr 1, 2012: 4–19.
- Haraway, Donna: *The Companion Species Manifesto. Dogs, People and Significant Otherness*. Prickly Paradigm Press: Chicago 2003.
- Porter, Benjamin W. & Noel B. Salazar: "Heritage Tourism, Conflict, and the Public Interest: An Introduction." *International Journal of Heritage Studies*. Volume 11, Issue 5, 2005: 361–370.

*Anna Samuelsson, fil.dr, forskare

Adress: Centrum för genusvetenskap
Uppsala universitet
Box 256, SE-751 05 Uppsala, Sverige

E-post: anna.samuelsson@gender.uu.se